Edgar Allan Poe

BERENICE

Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae
visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas.[1]
IBN ZAIAT[2]

Restriştea are multe chipuri. Felurite sunt nenorocirile pe pământ, încununând ca un curcubeu nemărginita zare, culorile lor sunt tot atât de variate, tot atât de deosebite ca ale curcubeului, şi totuşi la fel de apropiate şi contopite, încununa zarea fără margini ca un curcubeu! Cum se face că din atâta frumuseţe am scos o pildă de ceea ce e urât? Din simbolul păcii ceva asemenea suferinţei? Dar, aşa cum în morală răul e urmarea binelui, tot astfel din bucurie s-a născut durerea, fie că amintirea fericirii trecute este durerea zilei de astăzi, fie ca suferinţele clipei de faţă se obârşesc din extazele care ar fi putut fi cândva.

Numele meu este Egaeus... Pe al neamului meu nu-l voi da în vileag. Nu se află în toată ţara zidire mai binecuvântată de veacuri decât sursele şi posomorâtele metereze ale aşezării mele strămoşeşti... Stirpea noastră a fost numită o stirpe de vizionari. Şi în multe amănunte izbitoare, în înfăţişarea castelului familiei mele, în frescele salonului celui mare, în tapiseriile de prin dormitoare, în ciopliturile stâlpilor ce susţin bolta sălii de arme, dar mai ales în galeria tablourilor vechi, în aspectul bibliotecii şi, în sfârşit, în conţinutul cu totul straniu al acestei biblioteci se găsesc mărturii mai mult decât grăitoare, care adeveresc această credinţă.

Amintirile anilor mei dintâi sunt legate de această încăpere

---

[1] Îmi spuneau tovarăşii de chefuri că, de m-aş duce la mormîntul iubitei, chinurile mele ar fi uşurate întrucâtva.

[2] Cuvinte pe care le-ar fi rostit, la moartea sclavei sale favorite Mohammad ibn Abd Almalih ibn Alzaigat, sau Alzaiat numit pe scurt şi *Ibn Zaiat;* cercetătorii n-au reuşit să lămurească nici cine a fost Ibn Zaiat, nici din ce sursă provine citatul în latină.

şi de cărţile ei, despre care nu voi mai pomeni nimic. Aici a murit mama. Aici m-am născut eu. Dar cu totul zadarnic e să spun că n-aş fi trăit şi mainainte vreme, că sufletul nu ar avea şi viaţă anterioară. O tăgăduieşti oare? Să nu dezbatem problema. Încredinţat eu însumi, nu caut să conving pe alţii. Există, de altfel, o anume amintire a unor forme aeriene, a unor ochi plini de lumină spirituală şi de înţeles, a unor sunete melodioase dar triste, o amintire ce nu se lasă alungată; o amintire nedesluşită, şovăielnică, nestatornică şi schimbătoare ca o umbră; şi, ca de o umbră, îmi va fi cu neputinţă să mă dezbar de ea câtă vreme va străluci soarele raţiunii mele.

În această cameră m-am născut. Şi astfel, trezindu-mă din lunga noapte a ceea ce doar părea, fără să fie însă, nefiinţă, pentru a cădea deodată în chiar inima unui ţinut fermecat — într-un palat al închipuirii, pe tărâmurile ciudate ale cugetării şi erudiţiei monahale — nu e de mirare că mă uitam în jurul meu cu o privire uimită şi înfrigurată, că mi-am petrecut copilăria între cărţi şi mi-am risipit în visuri tinereţea; dar ceea ce pare ciudat e că, după trecerea anilor, amiaza vieţii mele de om matur m-a găsit tot în castelul părinţilor. Ceea ce e cu deosebire ciudat e stavila abătută asupra izvoarelor vieţii mele. Uimitoare a fost acea întorsătură petrecută în caracterul celor mai obişnuite gânduri ale mele, schimbându-le cu totul. Realităţile acestei lumi mă impresionau ca nişte vedenii, şi numai ca vedenii, pe când bizarele gânduri din ţara viselor ajunseră nu numai hrana vieţii mele de toate zilele, ci însăşi adevărata mea viaţă, întreagă şi unică.

***

Berenice îmi era vară, şi am crescut împreună în castelul părintesc. Dar am crescut fiecare într-alt fel; eu, bolnăvicios şi cufundat în tristeţe; ea, sprintenă, graţioasă, clocotind de energie. Ea, cu plimbările ei peste dealuri; eu, cu studiile mele de călugăr. Eu, trăind o viaţă lăuntrică a inimii, dedat trup şi suflet celor mai adânci şi migăloase meditaţii; ea, zburdând fără de grijă prin viaţă, fără să se gândească la umbrele din calea ei sau la zborul tăcut al orelor cu aripi de orb. Berenice! O strig pe nume: Berenice! Şi din surele ruini ale aducerii-aminte, mii de iviri tulburătoare se înalţă la sunetul acesta. Ah! Icoana ei e vie

înainte-mi, ca-n zilele dintâi, ale luminoasei şi zglobiei ei veselii... Ah! Minunată şi totuşi fantastică frumuseţe! Ah! Silfă[3] a boschetelor din Arnheim[4]! Ah, Naiadă a fântânilor! Şi apoi? Apoi totul e spaimă şi mister. O poveste ce nu trebuie rostită. Boala, o boală cumplită, s-a abătut ca o vijelie peste trupul ei. Şi chiar în timp ce o priveam, duhul rău al prefacerilor a răpit-o, cotropindu-i minţile, deprinderile şi firea, şi tulburându-i în chipul cel mai viclean şi mai groaznic felul de a fi al făpturii! Vai! Prăpădul a venit şi s-a dus. Dar ea — victima — unde era? N-o mai cunoşteam. Sau n-o mai recunoşteam drept Berenice!

Din nesfârşita înlănţuire de suferinţe iscate de acea cumplită boală dintâi, care a dus la o schimbare atât de grozavă în făptura fizică, şi morală a verişoarei, amintesc pe cea mai dureroasă şi necruţătoare în felul ei, şi anume: un fel de epilepsie, care nu arareori se sfârşea printr-un somn cataleptic, ce semăna aidoma cu moartea şi din care se trezea adeseori pe neaşteptate. Între timp, propria mea boală — fiindcă mi s-a spus că nu o pot numi altfel — propria mea boală creştea cu repeziciune şi lua în cele din urmă chipul unei monomanii de o formă nouă şi nemaiauzită, înrăutăţindu-se clipă de clipă, ceas de ceas şi punând treptat stăpânire pe mine, într-un fel cu totul de neînţeles. Această monomanie, dacă trebuie s-o numesc astfel, consta într-un neastâmpăr bolnăvicios al acelor proprietăţi ale minţii, denumite în limbajul metafizic facultatea de atenţie. E aproape sigur că nu sunt înţeles; dar mă tem într-adevăr că prin nici un mijloc n-aş putea trezi în judecata cititorului obişnuit o idee corespunzătoare despre acea stare de surescitare nervoasă a minţii lacome de a cunoaşte şi cu care puterile mele de pătrundere (pentru a nu vorbi în termeni tehnici) se străduiau şi se cufundau în contemplarea chiar şi a celor mai neansemnate amănunte ale universului.

Să stau pe gânduri ceasuri îndelungate, neobosit, cu atenţia îndreptată asupra vreunui citat neînsemnat de pe marginea sau din textul unei cărţi, să rămân cufundat o bună parte dintr-o zi de vară, în umbra ciudată ce cădea pieziş pe tapiserie sau pe podea... Să mă pierd o noapte întreagă priveghind flacăra înaltă

[3] Fiinţă supranaturală, care, în mitologia popoarelor germanice şi celtice, reprezintă elementul aerian

[4] Localităţi cu acest nume există atît în Olanda, cît şi în Germania

a unei lămpi sau jarul din vatră, să visez zile întregi mireasma unei flori; să îngân fără oprire un oarecare cuvânt, până ce sunetul, prin necontenita lui repetare, înceta să mai înfăţişeze minţii mele vreun înţeles, să pierd orice simţ al mişcării sau al existenţei fizice printr-o nemişcare deplină, în care stăruiam multă vreme, cu îndărătnicie, acestea erau câteva dintre cele mai obişnuite şi mai puţin primejdioase rătăciri pricinuite de o anume stare a facultăţilor mintale, rătăciri care nu sunt, desigur, ceva nemaiantâmplat, dar care sfidează orice analiză sau explicare.

N-aş dori totuşi să fiu înţeles greşit. Neobişnuita, stăruitoarea şi bolnăvicioasa atenţie, stârnită astfel de lucruri neansemnate prin firea lor, nu trebuie să fie confundată cu înclinarea spre visare, acea înclinare comună tuturor oamenilor şi în voia căreia se lasă mai ales cei ce au o imaginaţie înflăcărată. Nu era nici o dezvoltare dincolo de margini sau o exagerare a acestei înclinări, aşa cum s-ar fi putut crede la început, ci era, din capul locului, ceva cu totul deosebit prin însăşi esenţa ei. Într-o asemenea împrejurare, visătorul sau cercetătorul, plin de avânt, atras de un lucru care, îndeobşte, nu e lipsit de însemnătate, pierde din vedere, puţin câte puţin, acel lucru, într-un vălmăşag de sugestii şi deducţii, aşa încât, la sfârşitul unei asemenea visări, adesea plină de voluptate, găseşte acel incitamentum[5], sau, cu alte cuvinte, cauza primă a rătăcirii sale, cu totul pierdut şi uitat. În ceea ce mă priveşte, porneam totdeauna de la un lucru neansemnat, cu toate că acesta căpăta, datorită viziunii mele nesănătoase şi răsfrânt de ea, o însemnătate imaginară. Făceam prea puţine deducţii, dacă le făceam; şi aceste puţine deducţii se învârteau cu îndărătnicie în jurul punctului de plecare, luat ca centru. Meditaţiile nu erau niciodată plăcute, şi la sfârşitul visărilor mele, departe de a pierde din vedere cauza primă, ele căpătau, dimpotrivă, acel interes peste măsură de exagerat ce alcătuia trăsătura caracteristică a bolii de care sufeream. Într-un cuvânt, dintre toate puterile minţii, atenţia era la mine puterea cea mai înteţită, aşa cum la visătorul obişnuit este speculaţia. Cărţile mele din vremea aceea, chiar dacă nu-mi agravau de-a dreptul suferinţele, aveau, se va vedea, prin cuprinsul lor nelogic şi fantastic, o mare asemănare cu trăsăturile caracteristice ale

[5] Stimulent, incitaţie

bolii înseşi. Îmi amintesc foarte bine, între altele, tratatul nobilului italian Caelus Secundus Curio[6], De Amplitudine Beati Regni Dei, marea operă a sfântului Augustin[7], Cetatea Domnului, şi De Carne Christi, a lui Tertulian[8], în care fraza paradoxală "Mortuus est Dei filius; credibile est quia ineptum est; et sepultura resurrexit; cerum est quia impossibile est"[9] m-a absorbit cu totul timp de mai multe săptămâni de cercetări trudnice şi fără de folos.

S-ar părea astfel ca, descumpănită fiind numai de lucruri fără însem-nătate, raţiunea mea se asemăna cu acea dârză stâncă oceanică pomenită de Ptolemeu Hefestion[10], care stătea dârză în faţa loviturilor îndârjite ale oamenilor şi a furiei sporite a valurilor şi vântului, cutremurându-se doar la atingerea florii numite narcisă. Şi cu toate că unui gânditor neatent i s-ar părea cu desăvârşire neandoios că zdruncinarea pricinuită în fiinţa morală a Berenicei de nemiloasa ei boală mi-a hărăzit mie nu puţine prilejuri să-mi exercit înteţită şi anormala mea putere de meditaţie — a cărei natură am lămurit-o cu destulă anevoinţă — lucrurile totuşi nu s-au petrecut câtuşi de puţin astfel. În răstimpurile de luciditate ale infirmităţii mele, nenorocirea Berenicei mă îndurera, desigur, şi, simţind până în adâncul inimii acea nimicire a nobilei şi mândrei ei făpturi, mă gândeam adesea cu amărăciune la tainicele mijloace prin care o atât de stranie prefacere se întâmplase pe neaşteptate. Aceste gânduri însă nu izvorau din boala mea, ce nu-mi da pace, ci erau la fel cu cele care ar fi putut încolţi, în aceleaşi împrejurări, în mintea oricărui om. Potrivit specificului ei, atenţia mea bolnavă era îndreptată asupra schimbărilor mai puţin însemnate, dar cu atît mai surprinzătoare, petrecute în starea fizică a Berenicei, în ciudata şi îngrozitoarea deformare a fiinţei ei.

---

[6] Numele autorului şi titlul tratatului sunt născocite de Poe. Titlul se traduce *Despre mărimea fericirii în împărăţia Domnului*

[7] *Augustin* (354—430), episcop de Hippona, teolog al creş-tinătăţii antice

[8] *Quintus Septimius Florentius Tertullianus* (160—22), teolog creştin

[9] Fiul Domnului a murit; e de crezut acest lucru pentru că-i lipsit de sens; şi a înviat după ce a fost pus în mormînt; faptul este neîndoielnic fiindcă-i cu neputinţă (lat.).

[10] Nume născocit de Poe

În zilele cele mai fericite ale frumuseţii ei fără seamăn, fără doar şi poate că n-am iubit-o nici o clipă. În viaţa mea stranie şi bolnăvicioasă, sentimentele nu mi-au pornit din inimă, şi totdeauna pasiunile mi-au venit pe căile spiritului. În cenuşiul zorilor, în umbrele preferate la amiază în pădure şi noaptea, în tăcerea din bibliotecă, ea îmi trecuse domol pe dinaintea ochilor şi nu o văzusem ca pe o Berenice însufleţită şi vie, ci ca pe una din visuri... Nu o văzusem ca pe o fiinţă pământească, din carne şi din oase, ci ca pe abstracţia unei asemenea fiinţe... Nu ceva vrednic de admiraţie, ci numai de adâncire prin analiză; nu ceva ce trebuie iubit, ci simplu prilej şi obiect al unor meditaţii pe cât de neînţelese, pe atât de fără rost. Iar acum mă înfioram în preajmă-i şi păleam la apropierea ei. Şi, totuşi, pe când mă jeluiam amarnic din pricina stării ei de deznădăjduită decădere, mi-am adus aminte că mi-a fost iubita multă vreme şi că o dată, într-un ceas rău, îi vorbisem de căsătorie.

În sfîrşit, se apropiase şi ziua cununiei noastre, când, într-o după-amiază din iarna anului..., într-una din acele zile neobişnuit de calde, ceţoase şi liniştite, care sunt doicile frumosului Alcyon[11], şedeam (crezându-mă singur) în sala bibliotecii. Dar când mi-am ridicat ochii, am văzut că Berenice se află de faţă.

Oare închipuirea mea nepotolită sau pâcla ce domnea în atmosferă, sau poate umbrele amurgului din încăpere, ori vălurile cenuşii ce-i înfăşurau trupul dădeau naştere acelor contururi nedesluşite şi şovăielnice? N-aş putea spune. Nu a rostit o vorbă; iar eu pentru nimic în lume n-aş fi spus un cuvânt. Fiori de gheaţă mă străbăteau. O teamă de neandurat mă apăsa... O curiozitate fără astâmpăr a pus stăpânire pe sufletul meu... Şi, prăbuşin-du-mă în fotoliu, am rămas o vreme nemişcat, ţinându-mi răsuflarea, cu ochii aţintiţi asupra ei. Era — vai! — nespus de slabă şi nici urmă din fiinţa de altădată nu i se mai desluşea în vreo trăsătură. În cele din urmă, privirile mele arzătoare căzură pe chipul ei. Fruntea îi era înaltă şi foarte palidă şi ciudat de senină. Şi părul ei, odinioară negru-corb, o acoperea în parte, umbrindu-i adâncitele tâmple cu nenumărate bucle, în clipa aceea de un blond-aprins, a cărui culoare fantastică era întru totul nepotrivită cu melancolica ei înfăţişare.

---

[11] Cum Joe dăruie în timpul iernii de două ori cîte şapte zile de căldură, oamenii au numit acest răstimp dulce şi temperat „doicile frumosului Alcyon". Simonides (n.a.)

Ochii erau lipsiţi de viaţă şi de strălucire şi păreau lipsiţi şi de pupile; fără de voie, m-am ferit de căutătura lor sticloasă, spre a privi buzele subţiate şi zbârcite. Ele s-au întredeschis şi, într-un zâmbet plin de ciudă, de înţelesuri, dinţii Berenicei celei schimbate mi s-au arătat încetul cu încetul. De ce n-a dat Dumnezeu să nu-i fi văzut niciodată, sau, după ce i-am văzut, să fi murit!

***

O uşă care se închidea m-a distras şi, ridicând ochii, mi-am dat seama că verişoara mea plecase din odaie. Dar, vai! Spectrul alb şi înfiorător al dinţilor ei nu-mi părăsise chilia răscolită a creierului şi nici nu avea s-o mai părăsească. Nici o pată cât de mică pe suprafaţa lor, pe smalţul lor nici o umbră, şi nici o crestătură pe marginile lor care în scurta clipa cât i-a dăinuit zâmbetul să nu fi fost de ajuns pentru a mi se întipări în minte. Îi vedeam acum şi mai desluşit decît îi zărisem mai înainte. Dinţii! Dinţii! Erau ici şi colo, şi pretutindeni; vizibili, la îndemâna mea; lungi, subţiri şi nespus de albi, cu buzele palide schimonosindu-se în jurul lor, ca în chiar clipa când mi s-au arătat dintâi. Atuncea s-a dezlănţuit întreaga furie a nebuniei mele şi am luptat zadarnic împotriva înrâuririi ei ciudate şi de neanvins. Din nemărginitul număr de lucruri ce se aflau pe lume, nu aveam în gând decât dinţii. După ei tânjeam cu o dorinţă bezmetică. Tot ceea ce mă mai preocupa, toate felurile de alte interese pe care le mai aveam au fost absorbite de aceasta contemplare unică. Ei şi numai ei, singuri şi de sine stătători, mai erau de văzut pentru ochiul minţii mele. În fiinţa lor stingheră şi individuală, ajunseră să fie însăşi viaţa gândului meu. Mă uitam la ei în orice lumină. Îi întorceam în toate felurile. Le cercetam fiecăruia firea. Luam seama la toate ciudăţeniile. Meditam asupra alcătuirii lor. Mă gândeam la alterarea întâmplată în natura lor. Mă înfioram închipuindu-mi că au putinţa de a simţi şi a suferi, şi că mai au, chiar şi fără gură, o putere de expresie morală. S-a spus, cu drept cuvânt, despre domnişoara Salle[12] „que tous ses pas etaient des sentiments"[13], iar despre Berenice eu credeam cu dinadinsul „que toutes ses

[12] Actriţă franceză de la începutul secolului al XVIII-lea
[13] Că toţi paşii ei exprimau sentimente (fr.).

dents etaient des idées"[14]. Ah! Des idées!

Acesta era gândul nesocotit care m-a pierdut! Des idées! Ah, de aceea le doream atât de nebuneşte! Simţeam că, numai punând stăpânire pe ele, mi-aş recăpăta pacea, redobândindu-mi şi raţiunea.

Şi asupra mea se lăsă seara şi apoi întunerieul veni şi se aşeză şi se duse iar, şi ziua se arătă din nou, şi beznele unei a doua nopţi se adunară în jurul meu, şi eu tot mai şedeam neclintit în acea singuratică încăpere, mereu adâncit în gânduri şedeam, iar spectrul dinţilor îşi păstra fără preget cumplita-i putere asupră-mi, plutind cu cel mai viu şi hâd relief printre umbrele şi luminile schimbătoare din odaie.

Într-un târziu, un ţipăt de groază şi deznădejde străbătu visările mele. Apoi, după un răstimp, a urmat un zvon de glasuri tremurătoare, întretăiate de gemete stinse, de jale şi durere. M-am ridicat din fotoliu şi, deschizând una din uşile bibliotecii, am găsit în anticameră o servitoare care, printre hohote de plâns, îmi spuse că Berenice nu mai era în viaţă. Fusese cuprinsă de un atac de epilepsie dis-de-dimineaţă. Şi acum, când se înopta, mormântul era gata pentru aceea care avea să-l locuiască, şi toate pregătirile de înmormântare fuseseră încheiate.

***

M-am regăsit în bibliotecă şezând — iarăşi singur şi şezând. Mi se părea că m-am trezit de curând dintr-un vis tulbure şi zbuciumat. Ştiam că este miezul nopţii şi-mi dădeam bine seama că, încă după asfinţitul soarelui, Berenice fusese pogorâtă în mormânt. Dar despre tot ce se petrecuse în acel jalnic răstimp nu aveam o cunoaştere lămurită şi clară. Cu toate acestea, memoria mi-era plină de groază cu atât mai înfiorătoare cu cât era mai nedesluşită, şi o spaimă cu atât mai cumplită cu cât era mai neanţeleasă. Era o pagină înfricoşătoare în cartea vieţii mele, scrisă pe de-a-ntregul cu amintiri întunecate, hâde şi neanţelese. Mă străduiam să le tălmăcesc, dar în zadar. Din când în când, însă, ca sufletul unui sunet ce s-a dus, ţipătul ascuţit şi tremurat al unui glas de femeie părea că-mi răsună în auz. Săvârşisem o faptă, ce-a fost oare? Îmi puneam întrebarea cu glas tare, şi ecourile odăii îmi răspundeau

[14] Că toţi dinţii ei exprimau idei (fr.).

în şoaptă: „Ce-a fost oare?"

Pe masă, lângă mine, ardea o lampă, şi în apropierea ei se afla o cutiuţă. Nu avea nimic deosebit şi o văzusem adeseori, mai înainte, căci aparţinea medicului familiei, dar cum de a ajuns acolo, pe masa mea, şi de ce mă cutremuram privind-o? Aceste lucruri nu meritau de fel să fie luate în seamă, şi ochii mei într-un târziu căzură pe paginile deschise ale unei cărţi şi pe o frază subliniată. Erau cuvintele ciudate dar simple ale poetului Ibn Zaiat: „Dicebant mihi sodales şi sepulchrurti amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas". De ce atuncea când le-am citit mi s-a zburlit părul în cap şi sângele mi-a îngheţat în vine?

S-a auzit o bătaie uşoară în uşa bibliotecii şi galben, ca ieşit din mormânt, un slujitor intră în vîrful picioarelor. Privirile îi erau rătăcite şi pline de spaimă. Îmi vorbi cu glas tremurător, sugrumat şi stins. Ce-a spus? Am auzit câteva fraze întretăiate. Spunea despre un ţipăt sălbatic ce sfâşia tăcerea nopţii, despre cum s-au adunat laolaltă slujitorii, cum au cercetat de unde venea sunetul şi apoi glasul său se făcu răspicat şi înfiorător când îmi pomeni despre o violare de mormânt, despre un trup ciopârţit, ce respira încă, palpita încă, era viu încă!

Se uită ţintă la veşmintele mele... Erau pline de noroi şi mânjite de sânge închegat. N-am zis nimic, şi el m-a luat uşor de mână: purta întipărită urma unor unghii omeneşti. Mi-a atras atenţia asupra unui obiect rezemat de perete, timp de câteva clipe l-am privit: era o lopată. Cu un răcnet, m-am repezit la masă şi am pus mâna pe cutia care se afla acolo. Dar n-am avut puterea s-o deschid şi, în tremurul meu, mi-a lunecat din mâini şi a căzut greoi şi s-a sfărâmat în bucăţi... Şi din ea, cu un zgomot metalic, s-au rostogolit câteva instrumente de chirurgie dentară, de-a valma cu treizeci şi două de lucruşoare albe ca fildeşul, care s-au risipit, ici şi colo, pe podea.

Berenice (în original Berenice) a văzut lumina tiparului în martie 1835, când a fost publicată în revista Southern Literary Messenger, din Richmond (statul Virginia).

****